

Sezai Karakoç'un Şiirlerinde Matematik

İbrahim ERYİĞİT

Yazının başlığındaki Sezai Karakoç-şiir ve matematik kelimelerini yan yana görünce matematik kelimesinin eğreti durduğu söylenebilir ama matematik hakkındaki ön yargılarımızdan sıyrıldığımızda, şiir ve matematiğin aslında birbirine ne kadar yakın olduklarına şahit olabiliriz. Söz konusu yakınlıkların en başında her ikisinin de soyut olması gelir. Yine aynı şekilde, her ikisinin de özel bir dil olduklarından bahsedilebilir. Matematiğe olan bakış açımızı saat yönünün tersinde yani pozitif olarak değiştirdiğimizde söylediğim cümlelerin içlerinin kolayca doldurulabileceği görülecektir.

Öncelikle matematiğin akıl işinden çok gönül işi olduğunun kabul edilmesi gerekir. Şu ana kadarki matematiğe dair bütün ezberlerin bozulması gerekiyor. Çoğu kişinin okul anılarındaki kabus dolu anların çoğunu matematik dersinin kapladığı gerçektir. Aslında bu olumsuz durum matematiğin kendisinden değil matematik öğretenlerinden kaynaklanmaktadır. Kendi kişisel zaaflarını, komplekslerini, özel sorunlarını matematiği kalkan edinen kişilerin varlığına çoğu insan öğrencilik dönemlerinde şahit olmuştur. Oysa matematiğin felsefesini özümsemiş olan kişiler için matematik çok keyifli ve ufuk açıcı bambaşka bir dünyadır. Dahası, “*Evren her an gözlemlerimize açıktır ama onun dili ve bu dilin yazıldığı harfleri öğrenmeden ve kavramadan, anlaşılamaz. Evren, matematik diliyle yazılmıştır; harfleri üçgenler, daireler ve diğer geometrik biçimlerdir. Bunlar olmadan tek sözcüğü bile anlaşılamaz; bunlarsız ancak karanlık bir labirentte dolanır.*” diyen Galileo’ya (1564-1642) kulak veren her insan matematiğe karşı olan olumsuz ön yargısını yeniden gözden geçirecektir. Yine söylediklerimi destekler mahiyetindeki şu cümle oldukça önemlidir: “*Matematisel ruh, insanoglunun yaşadığı veya önceki hayatın maddi izlerinin var olduğu her yerde kendini açığa vuran asli bir insani özelliktir*” [Willy Hartner (1905-1981)]. İşte söz konusu matematisel ruha ve insani özelliğe sahip olan her kişinin, insan oluşunun hikmetlerini kavrama ve bu dünyadaki her türlü tekâmülünü gerçekleştirme yolunda önemli mesafeler kat edeceği bilinen bir gerçektir. Yine bu konuda Blaise Pascal (1623-1662) şöyle der: “*Matematiğin çözemediğini sezgi çözer. Akıl ülkesinin sınırının bittiği yerde gönül ülkesi başlar. Akıldan gelen bilgilerin ötesinde*

duygudan gelen bilgiler vardır ki, önemli olan da asıl bu bilgilerdir. İşte, gönül ülkesinin sınırlarından içeri girmeye niyetlenen her insan yepyeni bir dünyaya doğmanın sonsuz erincini yaşamaya aday biridir artık. Başta kendi farkındalığı olmak üzere, hayata dair bütün farkındalıkların ayırımına varacaktır. Matematiği karışık formüllerden ve katı kurallardan ibaret sanan kişiler, aklı körü körüne yüceltmenin ne kadar boş ve yanlış bir olgu olduğunu, gönül ülkesine adım attıklarında anlayacaklardır. Matematikte formül ve kurallar olduğu doğrudur, ancak bunların çoğu akılla değil sezgiyle veya diğer bir ifadeyle ilhamla bulunmuşlardır. Örneğin, π sayısının bulunuşu tamamen ilhama dayalıdır, yoksa bir hesap sonucu bulunmamıştır. Yine aynı şekilde, logaritmada sık kullanılan “e” sayısı sezgi yoluyla bulunmuştur. Altın oran olarak bilinen 1,618 sayısı da aynı şekilde sezgi veya ilham sonucunda bulunan özel bir sayıdır. Bu sayı, Φ (Phi) ile gösterilmekte olup Leonardo da Vinci bu sayıyı *İlahî Oran* olarak ifadelendirmiştir. Bu konuda örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Bu girişten sonra matematiğin de şiir gibi özel bir dil olduğunu, ikisinin de kök itibarıyla ilhama dayanmaları gibi bir ortak noktalarının olduğundan hareketle Sezai Karakoç’un şiirlerinde kullandığı matematiksel terim ve kavramları anlama yolunda kapı aralama denemesine geçilebilir düşüncesindeyim. Türk şiirinde kendine has çok özel bir yeri olan Karakoç, bazı çevrelerce ‘geleceğe yaslanan ve metafiziğe önem veren bir şair’ olarak tanınır. Bu tanımlama doğru olmakla birlikte eksik bir tanımlamadır. Ben, Sezai Karakoç’un layık olduğu şekilde tanınmadığı ve değerlendirilmediği görüşünü taşımakla birlikte, Karakoç’un ortaya koyduğu eserlerin geleceğe bırakılan önemli bir miras olması yolundaki umudumu yeni yetişen kuşağın bu konudaki gayret ve çöküşüne dayandırıyorum. Bu tür çalışmaların çeşitlenerek artacağı umudumu da yine gençleri gözlemleyerek edindiğimi belirtmek istiyorum. Metafizik, öte âlem, gerçek dünya şeklinde adlandırılan dünyanın, ölümün yok oluş değil yeniden doğma, yeniden dirilme olduğunun sorgulanması, bu dünyada yeni bir medeniyet kurma veya var olan bir medeniyeti yeniden diriltme sevdasını taşıyan herkes için önemli konular olagelmıştır. İşte böylesine kutsal bir sevdayı yüreğinde ‘kurşun gibi taşıyan’ şairin insanlara söyleyeceği, zaman zaman da haykıracağı sözleri şiir olarak söylemesi kaçınılmazdır artık:

*“Matematik metafiziktir, metafizik matematik değil
Döl metafiziği çağı sona erdi, son buldu insan artışının teoriği”*

der, Sezai Karakoç, *Ayinler* adlı şiir kitabının 1. ayınında (s. 8). Bence, bu şiirsel tanım, şimdiye kadar matematik için getirilen tanımların en güzeldir. Matematiğin de şiir gibi yüzlerce tanımla yapılagelmiştir şimdiye kadar. Örneğin, Johannes Kepler (1571-1630) şöyle bir ifade kullanır: *“Allah, dünyaya kendi görüntüsünün damgasını vurmuştur. Bu nedenledir ki, bütün tabiat ile yüce göklerin geometri sanatında simgeleştiğini söyleyebilirim.”* Yine bu konuda Nicolas van

Cuso (Nicolaus Cusanus) (1401-1464) şöyle der: “Sayılar, ilahî hakikatlere yaklaşmanın en iyi aracıdır.”

İbni Haldun (1332-1406) ise konuyu biraz daha açar: “Geometri, zekâyı aydınlatır ve akli doğru yola sokar. Onun bütün kanıtları açık ve düzenlidir. Çok iyi düzenlendiğinden geometrik mantık yürütmeye hata girmesi neredeyse imkânsızdır. Bu nedenle sürekli geometriye başvuran bir aklın hataya düşmesi çok nadirdir. Bana göre de geometri bilen kişi zekâ kazanır. Eflatun’un kapısında aşağıdaki sözlerin yazılı olduğu nakledilir: ‘Geometrici olmayan evimize giremez.’”

Matematik ve şiir üzerine getirilen bütün tanımlar, insanların bilinç düzeylerine ve sahip oldukları donanımlarına göre farklılıklar arz etse de sonuçta genel bir tanım yapmak mümkündür. Türk Dil Kurumunun *Türkçe Sözlük*’ünde, matematik maddesi için şunlar yazılıdır: “1. Aritmetik, cebir, geometri gibi sayı ve ölçü temeline dayanarak niceliklerin özelliklerini inceleyen bilimlerin ortak adı, riyaziye. 2. Sayıya dayalı, mantıklı, ince hesaba bağlı.”

Hilbert’in bir matematik öğrencisi derslere devam etmemeye başlamıştı. Ona delikanlının şair olmak için ayrıldığını söylediler. Hilbert’in şöyle dediği nakledilir: “Ben zaten onun bir matematikçi olmasına yetecek kadar hayal gücüne sahip olduğumu hiç düşünmemiştim.”

Matematiksiz sezgi ve ilhamın tıpkı şiirinki gibi özel bir donanıma sahip olduğu, olması gerektiği rahatlıkla söylenebilir. Böyle bir donanıma sahip olan bir matematikçinin veya bir şairin insanlara, olaylara ve düşünce sistemlerine söyleyeceği çok sözü olacağı ve çok olumlu katkılar sunacağı bariz bir gerçektir. Karl Weierstrass (1815-1897), matematik/şiir bağlamında, matematik olarak ortaya konulan her şeyin şiir gibi olmasına vurgu yaparak, şöyle der: “Bir nevi şair olmayan bir matematikçi, hiçbir zaman mükemmel bir matematikçi olamaz.” Benzer bir cümleyi şöyle kurar Henry Poincaré (1854-1941): “Adına layık bir bilgin, özellikle bir matematikçi, çalışmasından bir sanatçı gibi etkilenmelidir; doyumunu bir sanatçının doyumunu ölçüsünde derin olmalıdır.” Matematik ve şiirin aslında aynı kaynaktan doğdukları ve beslendikleri konusunda söylediklerime olumlu bir katkı olarak, Godfrey H. Hardy (1877-1947) şunları söyler: “Matematğin ortaya koyduğu teori ya da modeller, ressam ya da şairin eserleri gibi güzel ise değerlidir. Matematik de müzik veya şiir gibi, estetik güzelliğe duyarlı bir kafa alışkanlığını geliştirip sürdürebilir, böylece de matematikçilerin hatta diğer insanların mutluluğunu arttırabilir.”

Cebir’in matematiğin bir bölümü olduğunu belirterek Karakoç’un şiirlerinde kullandığı matematiksel imgeleri araştırmanın zamanı geldi sanırım:

“Ben çocukluğumda çok cebir okudum doktor
 Cebire çevirdim boyuna bilgileri
 Bir ara yok olmuştu geometri
 Enlemler endi boylamlar boydu
 Dağlar yükseklik ırmaklar çizgi
 Ülkeler ya üçgen ya dörtgen ya yamuk
 Sonra $a b c \dots n$
 Sonra 1 2 3... sonsuz
 Coğrafya da böylece cebre giderdi
 Tarih zaten cebirdi
 Felsefe (0), din (1) di
 Sonra aradım cebirin cebirini
 Cebirin cebiri de elbet bir cebirdi
 Ekmeği cebir diliyle istedim de vermediler
 Suyu rakama çevirdim içirmediler
 Yalnız kan kaçıyordu elimden
 Bir türlü kanı soyuta çeviremedim ben
 Bakmayın gözlerimin içine
 Gözlerim cebirden bir denklem
 Ta arkamdan gelen o sesi duyuncaya kadar
 Hey Taha dur sınırı geçiyorsun
 Bir taş var orada nereye gidiyorsun
 Belki de konuşan bir akşam ışığıydı
 Güneşten gözüme gelen bir göç kırılgıydı
 Güneşe Kapalıçarşı'da batmıştı Kapalıçarşı'da batmıştı
 Sahaflar yanmıştı bütün kitaplar ıslanmıştı
 Çınar ve mermer kuru şadırvan ve güvercin
 Yanmıştı için için
 Çökmüştü ufku muza bir ateş keskin keskin
 Ve bulmuştu yepyeni bir cebir yarasalar
 Artık batı yok eden sayılar
 Artık doğu tükenen rakamlar
 Fakat bir gün gelecek
 Çağırmasını bilersen gelecektir
 Doğu'yu Batı'yı bilen gelecek
 Kendi cebirine çeviren gelecektir”¹

Bu dizelerinde geçmişten geleceğe kurulan medeniyet köprüsünün temelinde cebirin, dolayısıyla matematiğin olmasına vurgu yapan şair, 'kendi cebirine çeviren gelecektir' diyerek umudunu hiçbir zaman kaybetmez, aksine umudunu daima diri tutar:

1 Taha'nın Kitabı, Savaş, s. 23-24.

“İlk nokta
Başlangıç noktası
Hakikate

Biri dedi
İlk nokta aşktır

Ve öbürü dedi
Aynı zamanda
Son nokta
Yeniden yola çıkılmalı dedik
Sıfır noktasından”²

Hayatın, tabiatın ve bütün kâinatın her yerinde bakmasını ve görmesini bilen gözler için geometri vardır. Bir sivrisineğin kanadından tutun da en uzak yıldız kadar kâinatın her yerinde geometri âdeta alımlı ve nazlı bir gelin gibi kendini gösterir. Yaratılıştaki bütün canlılara bahşedilen içgüdüsel donanımın kodlanması bütünüyle matematiksel veriler içermektedir. Aslında matematik, tabiatın işleyişini ortaya koymanın diğer adıdır. “Arılar, daha az bal mumu harcayarak oluşturulan bir düzgün altıgenin, kare ve üçgenden daha fazla bal tutacağını biliyor-du.” diyen Pappus of Alexandria, yaratılıştaki ince ölçüye gönderme yapıyor bir anlamda. Bu göndermenin şiircesi de ancak böyle mükemmel olurdu:

“Balın içindeki geometri vahyin kanıtı Cebrail izi”³

Yine *Ateş Dansı* adlı şiir kitabında, arı ve petek mucizesine ayrı bir önem verir Karakoç:

“Petek ki, saf biçim, arınmış dikenlerden
Çarpılmışlıklardan ezilme ve bükülmelerden
Bir mühür, bir damga cennetten
Sızdırılmış som simetri cennetten

Nar taneleri birbirinin içinde eriyen
Yıldız ve ay döğmeleri karanlığın yüzünde
Ölümü hatıra savaşında alt eden altıgen
Baharın ay bölünmesi aşk gözünde”⁴

Geometrinin çember kavramını, ders kitaplarının o soğuk ve sevimsiz sayfalarından çıkarıp şiirsel bir özelliğe büründürür Karakoç:

2 Leyla ile Mecnun, Dönüş, s. 75.

3 Alınyazısı Saati, 13., s. 58.

4 Ateş Dansı, Bal, s. 16.

“Yanarak ateşe çevrilerek atlılar o yarış çemberinde
Denediler bir kere daha kendi kendilerini
Baştanbaşa uçtular bir ufuktan bir ufka
Öç ve çöl birbirine geçmiş iki çemberdi.”⁵

Ebcet hesabı, Osmanlı İslam medeniyetinde şiirden tutun da çeşitli mühendisliklere kadar hemen hemen her alanda kullanılan bir hesap çeşididir, matematiğin eski adıyla riyaziyenin bir dalı olarak bilinir. Ebcet âdeta cisimleşerek yer alır dizelerde:

“Ve şehit kanında bir ebcet gibi
Bir şifre bir parola bana açıklanmadıkça
Çınarlar serviler ve deniz
Beni çağırmadıkça
Yeniden
Sohbetin en derinine.”⁶

Dönüşüm geometrisi yeni kıyafetine bürünüp çıkar şehrin meydanlarına ve insanın yeryüzündeki iz düşümünde nefes alıp veren bir canlıya dönüşür bütün kaygılarından ve sıkıntılarından kurtulan ferah bir yürek gibi:

“Ayni varoluşun dönüşümleri
Gün değişiminin aynadaki izdüşümleri
Gibi bir etkiye dönüştü O’nda”⁷.

Çünkü O’na gittiğinde, “Karşısındaydı artık bölünmeyen Bütün”⁸ ve bu aşamada yapılacak tek şey şükürdür ama bu şükür, geçmişin pişmanlığını, geleceğin kaygısını taşımayan bir şükürdür. İçinde yaşanan anın önemini ortaya koyan bir şükürdür, işte böyle bir şükür sonunda, “Üç merdivenli bir minaredir arştan boşanan şeyler/Bir hilâle çıkar sonunda bütün yaşanan şeyler”⁹ şeklinde özetlenir şair dilinde.

Matematiğe giydirilen şiir gömleğinin veya şiire giydirilen matematik gömleğinin giydirilen bünyeye uymadığı da görülebilir kimi zaman. Aslında burada uymamaktan çok uyarıcı, uyandırıcı bir görev söz konusudur. Şiire ve matematiğe aynı oranda hâkim olan yürekler ve beyinler çıkabilir, ilk bakışta olumsuz gibi görünen bu durumdan ancak. Şiirsel ve matematiksel imgeler baş başa koşar Karakoç’un dizelerinde. Artık hangisinin şiirsel imge, hangisinin

5 Leyla ile Mecnun, Doğum, s. 25.

6 Leyla ile Mecnun, Şairin Kuşkusunu, s. 68.

7 Leyla ile Mecnun, Kervan, s. 90.

8 Leyla ile Mecnun, Mecnun’un Bir Işığa Dönüşmesi, s. 98.

9 Ayinler /Çeşmeler, 3. Ayin, s. 24.

matematişsel imge olduğunun bir önemi de yoktur bu durumda:

*“Açların tencerelerinde tuz geometrileriyle oynar
Nasıl bir kristaldir bu bin parçaya bölünür”¹⁰*

diye soran şair, adil bir devlet olmanın doğal sonucu olarak gerçek ve köklü bir medeniyetin geleceğinin ipuçlarını verir bir bakıma. Geniş çerçeveli ve ayağı yere sağlam basan tespitlerden kaçınmadan yapar bütün bunları:

*“Sonra oyları darmadağın edilir özgür tutsakların
İşler eksiksiz kanunu gizli odalar logaritmalarının”¹¹*

der ve devam eder aynı zamanda gerekli uyarıları yaparak: *“Sonra onları soyutun metafiziğinde kebaba çeviriyorsun/ Sayı paniğini unutma”¹².*

Dünya hayatının üç boyutlu olduğu gerçeğinden hareketle ötelere uzanmanın coşkusunu ve heyecanını haykırır durur. Karakoç, *“Deniz uzayıp elipsleştii”¹³* derken, denizin iki odak noktasının olduğunu, bu noktalarından birinin dünyada, diğerinin ahirette olduğunu vurguluyor bana göre. Karakoç, bu vurguyla odak noktalarının farkındalığını yaşıyanların aslında kendi farkındalıklarına aşına olacaklarını haber veriyor bir anlamda. Özellikle kendilerini öte dünyanın odak noktasına göre ayarlayanların gönül rahatlığıyla şöyle haykıracaklarını biliyor.

*“Artık bu dünyanın enine
Bu dünya yüksekliđince
Bu dünyanın derinliđine
Kendimi bir avuç buđday gibi
Öfkeyle direnerek ve güvenerek
Savurabilirim*

*Savrulabilirim
Ben yeryüzü harmanı”¹⁴*

Dünyaya dair bütün kaygılarından sıyrılmış, bedenî arzularından arınmış bir derviş olarak arkasına alır dünyayı.

*“Bir atın savaşıa akışıında mı olur böyle bir eğri
Yoksa bir mimarın boğulurken gördüğü son kent çizgisi mi
Bir kundak kıvrımı mı*

10 *Ayinler /Çeşmeler*, 3. Ayın, s. 21.

11 *Ayinler /Çeşmeler*, 3. Ayın, s. 22.

12 *Ayinler /Çeşmeler*, 3. Ayın, s. 23.

13 *Sesler*, s. 140.

14 *Sesler*, s. 143.

*Belki de gözün ileriye fırlattığı
Yakınlaştırılmış geometrik bir anı
Soyut bir yahudi tapınağı*¹⁵

Şehirler ruhlarını kaybedince kente dönüşür. O yüzden, Karakoç'un şiirleri bütün olarak incelendiğinde bu ayrımın çok bariz olduğu görülür. Kent kelimesindeki ruhsuzluktan dolayı kent kelimesini kullandığı dizelerinde hep olumsuzluk vardır. Bu yüzden, "Bürolar keskin keskin geometri kokar"¹⁶ derken, büroların kentin bir alt kümesi olduğundan yola çıkarak der bunu. Yine aynı şekilde, "Bir yarasa diyordu ki/Raslantılı rakamlardan bir rahibin rabbıyım."¹⁷ veya "Ha ölüm geometrisi ha yahudi sesi/ Sonra sessizce sıcak yatakların dürülmesi"¹⁸ dizelerinde olumsuzluk çağrıştıran imgeler özenle seçilmiş imgeler olarak göze çarpıyor. Yarasanın karanlığın sembolü bir canlı olduğundan hareketle rahip kelimesine yüklenen anlam hemen belirginleşiyor. Tabutun ve mezarın dikdörtgensel prizma şeklinde olmaları da insanın yürürken dikey durumda (ordinat eksen), mezarda yatarken yatay konumda (apsis eksen) olması da ölümün analitik geometrisini anlatıyor bir bakıma.

Sonuç olarak, Sezai Karakoç'un şiirlerinde yer alan matematiksel imgeler dikkatlice incelendiğinde matematiğe karşı var olan olumsuz ön yargının fark edilir oranda kırılacağı kanaatini taşıdığını belirtmek istiyorum. Çünkü matematiğin derdi aynen şiir gibi soyut zihinsel kurgulardır. Matematikçi de şair gibi sadece bunlarla ilgilenir; fiziksel, maddi duyularla algılanabilir dünyayla bir alıp vereceği yoktur, her ne kadar tamamen dünyevi bir ilim olarak görünüyorsa da. En, boy, yükseklik olarak bilinen üç boyutlu bu dünyanın sıkıntılarıyla başa çıkabilmenin en kestirme yolu gönlümüzdeki boyut sayısını çoğaltmaktan geçmektedir. Beden olarak üç boyuta mahkûm olsak da gönül olarak boyut sayısını çoğaltmamız pekâlâ mümkün. Gönüllerdeki boyut sayısı ile doğru orantılıdır gönül zenginliği. İnsan oluşunun farkındalığında olarak ruh tekâmülünü önceleyenler boyut çoğaltmayı, boyutlarına boyut katmayı, her anlamda arınmışlığı yaşamayı ve dinginliğe ulaşmayı hak edenlerdir.

15 *Taha'nın Kitabı*, Değişim, s. 8.

16 *Taha'nın Kitabı*, Taha Sabır Kentinde, s. 45.

17 *Taha'nın Kitabı*, Savaş, s. 17.

18 *Taha'nın Kitabı*, Savaş, s. 17.